

Education and Science of Ukraine at the Final Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine on August 17, 2007 "Quality education - the key to self-realization." Education of Ukraine. (59), 14 – 15.

7. Kolupaeva A. (2009). Inclusive education as a model of social order. Defectology. (4), 3 – 4.

8. Sukovsky E. (2013). Evidence-based practices as a prospect for the development of educational services for people with special needs. Bulletin of the Association of Psychiatrists of Ukraine. (6), 69 – 73.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.6K(135).25
УДК 615.83-057

¹Кузан М.М., ¹Фігура О.А., ²Бутов Р.С.

¹Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка, м. Дрогобич
²Кам'янець-Подільський національний університет імені І.Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ПРАКТИКИ ЕРГОТЕРАПІЇ, ЯКІ ОРІЄНТОВАНІ НА ЗАНЯТТЄВУ АКТИВНІСТЬ ЛЮДИНИ

Моделі – це спрощені уявлення про структуру та зміст явища чи системи, що описують або пояснюють складні взаємозв'язки між поняттями всередині системи та об'єднують елементи теорії та практики, які повинні зробити речі простішими для розуміння.

Ми провели порівняльний аналіз п'яти основних моделей практики ерготерапії, які орієнтовані на заняттєву активність людини та найчастіше використовуються у цілому світі: Людина - Навколишнє середовище – Модель заняттєвої діяльності (PEOP, Charles Christiansen and Carolyn Baum); Модель людської зайнятості (МОНО, Gary Kielhofner); Канадська модель заняттєвої діяльності та залучення (CMOP, Sue Townsend and Helen Polatajko); Модель Kawa (Michael Iwata); Австралійська модель заняттєвої діяльності – OPM (A) (Christine Chaparo and Rudy Ranka).

Порівнюючи п'ять моделей практики ерготерапії ми відзначили між ними такі схожості. Всі ці моделі є орієнтованими на заняттєву активність людини (клієнта). В кожній моделі центральне місце належить людині та поєднанню її внутрішніх факторів, навколишнього середовища і заняттєвої активності та виділяються свої персональні компоненти для покращення продуктивності. А основною відмінністю моделей є різний акцент погляду на людину, середовища, активність та бажаний результат.

Ключові слова модель заняттєвої діяльності – людина - навколишнє середовище, модель людської зайнятості, канадська модель заняттєвої діяльності та залучення, модель Kawa, австралійська модель заняттєвої діяльності, заняттєва адаптація, окупація.

Kuzan M.M., Fihura O.A., Butov R.S. Comparative analysis of models of occupational therapy practice, which are focused on occupational performance. We conducted a comparative analysis of five main models of occupational therapy practice, which are focused on occupational performance and are most often used worldwide: Person – Environment – Occupational Performance Model (PEOP); Model of Human Occupation (МОНО); Canadian Model of Occupational Performance and Engagement (CMOP); Kawa model; Occupational Performance Model Australia- OPM (A). All these models are focused on the professional employment of the person (client). Each model highlights its personal components to improve performance.

CMOP emphasizes that spirituality is the main essence of person, while PEOP depicts spirituality as one of the five components (psychological, neurological, spiritual, physiological and motor), and OPM (A) one of the three interacting elements of mind, body and spirit, МОНО - focuses on understanding and developing a person's motivation to study, and the KAWA model does not highlight the concept of spirit as a component of person.

Regarding the environment, the PEOP model emphasizes whether it "allows or acts as a barrier to performance", МОНО - in terms of ecology, requirements and impact, CMOP - social change, social inequality and occupational imbalances. KAWA - obstacles that affect the flow of life, OPM (A) - an interactive-sensory-physical-socio-cultural phenomenon within which activities take place.

In considering occupational activities, the models have much in common. In the CMOP model, the components of employment activity are self-service, productive activity and leisure. In the OPM (A) model, employment is seen as the ability to perceive, desire, plan, and perform roles. The PEOP model emphasizes the need for competence in occupational activities to achieve occupational participation. In the KAWA model, the emphasis is on the hidden healing potential that every subject has from birth. МОНО defines that the essence of human activity is to influence professional identity and competence, which leads to positive occupational adaptation.

Thus, in each model the central place belongs to the person and a combination of its internal factors, environment and occupational activity. And the main difference between the models is the different emphasis on the person, environment, profession and the desired result.

Keywords: Person – Environment – Occupational – Performance Model, Model of Human Occupation, Canadian Model of Occupational Performance and Engagement; Kawa model; Occupational Performance Model Australia, occupational adaptation, occupation.

Постановка проблеми. Моделі – це спрощені уявлення про структуру та зміст явища чи системи, що описують або пояснюють складні взаємозв'язки між поняттями всередині системи та об'єднують елементи теорії та практики. Модель повинна зробити речі простішими для розуміння [3; 4].

Ерготерапія не обов'язково повинна обмежуватися кількома концептуальними моделями або системами поглядів, які мають усталену доказову базу. Вітаються нові концептуальні моделі практики/системи поглядів, які визнають або сприймають обмеження в існуючих теоріях або практиці і націлені на їх усунення. Вони розширяють базу знань і сприятимуть більш активному обговоренню і розумінню основних термінів в ерготерапії. Отже, проведемо порівняльний аналіз п'яти основних моделей практики ерготерапії, які орієнтовані на заняттєву активність людини та найчастіше використовуються у цілому світі:

1. Людина - Навколишнє середовище –Модель заняттєвої діяльності (PEOP, Charles Christiansen and Carolyn Baum);

2. Модель людської зайнятості (МОНО, Gary Kielhofner);

3. Канадська модель заняттєвої діяльності та залучення (CMOP, Sue Townsend and Helen Polatajko);

4. Модель Kawa (Michael Iwama);

5. Австралійська модель заняттєвої діяльності – OPM (A) (Christine Chaparo and Rudy Ranka).

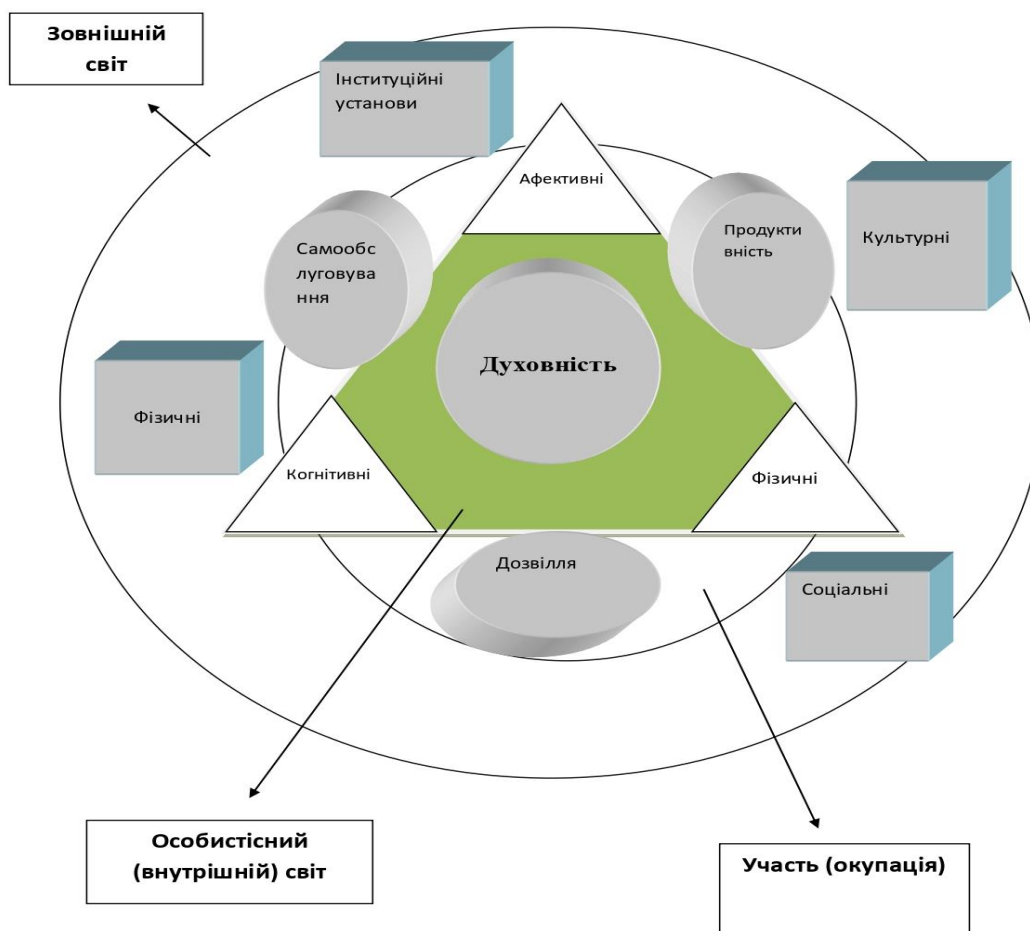
Мета дослідження – проаналізувати основні спільні і відмінні риси моделей практики ерготерапії, які орієнтовані на заняттєву активність людини.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення даних наукової літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівнюючи п'ять моделей практики ерготерапії PEOP, МОНО, CMOP, KAWA, OPM (A) ми відзначили між ними такі схожості. Всі ці моделі є орієнтованими на заняттєву активність людини (клієнта). В кожній моделі центральне місце належить людині та поєднанню її внутрішніх факторів, навколишнього середовища і заняттєвої активності. А основною відмінністю моделей є різний акцент погляду на людину, середовища, заняття та бажаний результат. Отож розберемо детально кожен модель відповідно до трьох основних категорій: людина, навколишнє середовище і заняттєва активність.

Погляд на людину.

Канадська модель CMOP розглядає такі компоненти людини: духовні, фізичні, афективні та когнітивні [3; 9]. Духовність посідає центральне місце і визначається творцями моделі як "всепроникна життєва сила, джерело волі та самовизначення, а також відчуття сенсу, мети, які люди відчувають у контексті свого оточення". Заняттєва активність постійно взаємодіє з зовнішньою сферою до якої входять фізичні, інституційні, культурні та соціальні складові. Ця взаємодія між людьми, їх ролями та оточенням є досить динамічною і повинна постійно враховувати різноманітні зміни (мал.1).

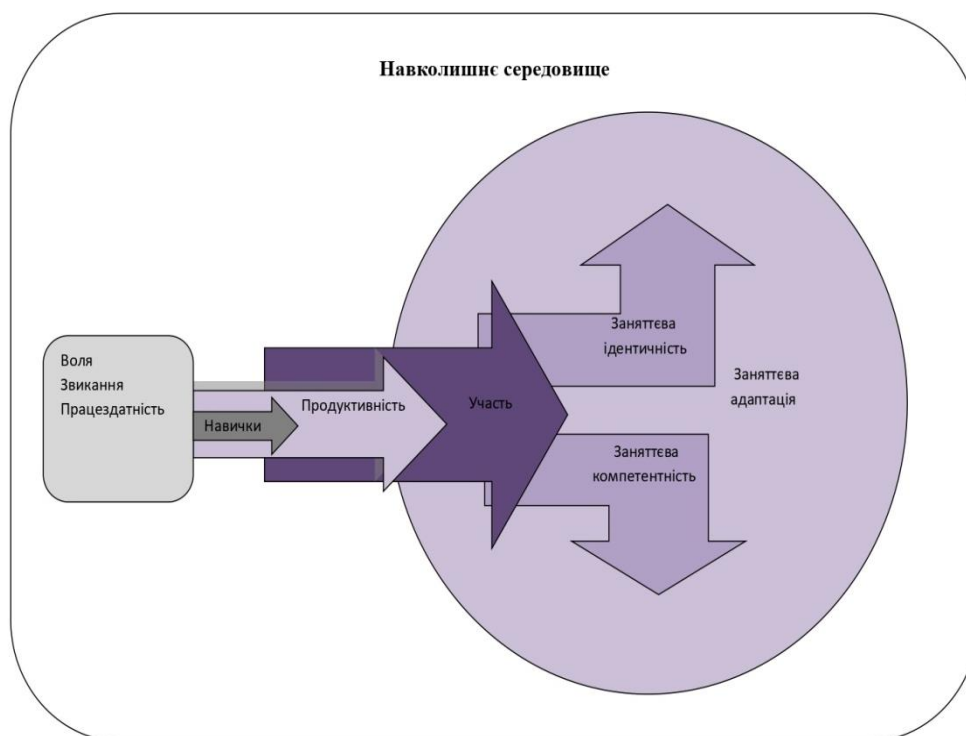

Мал. 1. Канадська модель зайняттєвої активності (CMOP). In: Duncan, E. (2011), Foundations for Practice in Occupational Therapy, 5 th Edition; Elsevier, Edinburg

МОНО розглядає людину у вигляді трьох взаємопов'язаних особистих аспектів волі, звикання і працездатності. Воля відноситься до процесу, за допомогою якого люди спонукаються і вибирають, що робити. Концепція волі стверджує, що всі люди мають бажання чимось займатися, мати заняття, і що це бажання формується завдяки постійному досвіду, коли ми робимо щось (Kielhofner G.2008). Воля складається з думок і почуттів, що виникають у циклі передбачення можливостей роботи, вибору, що робити, переживання того, що робиш, і подальшої інтерпретації досвіду [3; 6; 7].

Звикання відноситься до процесу, за допомогою якого люди організують свою заняттєву діяльність за повторюваними моделями поведінки. Ці закономірності інтегрують нас у наш фізичний та часовий світ (коли і де ми робимо щось) та наш соціальний та культурний світ (робимо те, що відображає те, що ми повинні робити в силу нашого місця в суспільстві).

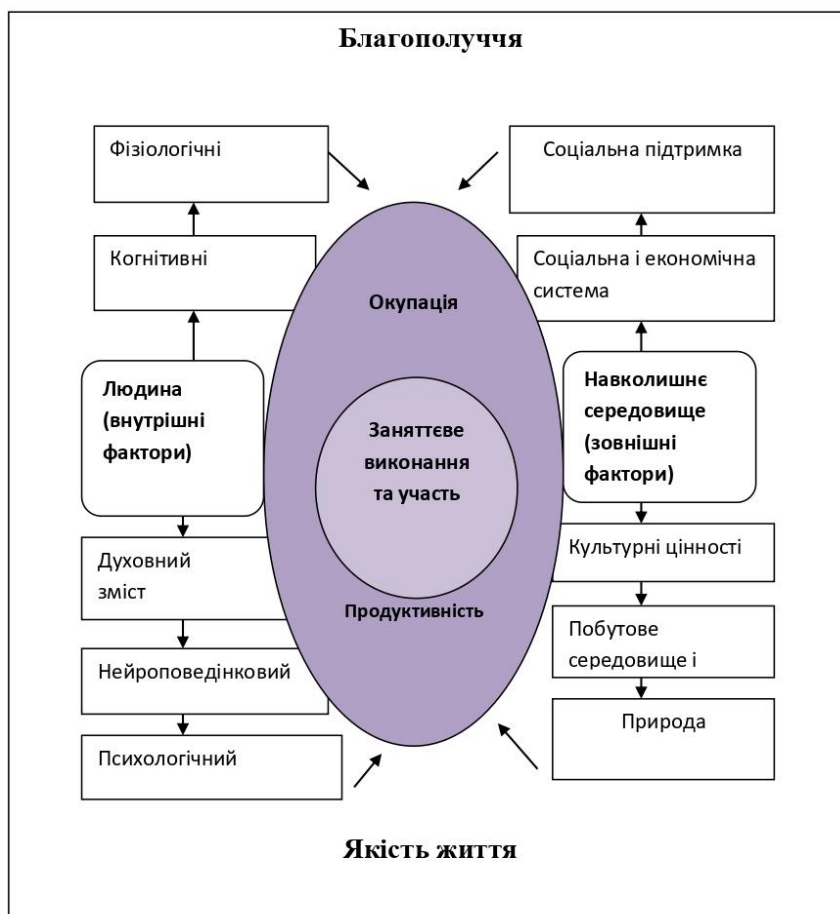
У кожної людини є спосіб життя, який складається з повсякденних звичок та ролей. Звички – включають вивчені способи занять, що розкриваються автоматично. Це те, як ми щоранку купаємось та одягаємось, їдемо на автобусі чи на велосипеді. Ми засвоюємо ці звички через багаторазовий досвід. Ролі – люди бачать себе студентами, працівниками та батьками і усвідомлюють, що їм слід поводитися певними способами, щоб виконувати ці ролі. Це те, що ми робимо як чоловік, батько, працівник, студент тощо (мал. 2).

Мал. 2. Концепції МОНО. (Duncan, E. (2011), Foundations for Practice in Occupational Therapy, 5th Edition; Elsevier, Edinburgh).

Модель **PEOP** – це системна модель, яка визнає, що взаємодія людини, середовища та елементів заняттєвої діяльності є динамічною та взаємною, і що клієнт повинен бути головним у процесі планування допомоги чи втручання. Тільки клієнт (сім'я, організація чи громада) може визначити, які результати є найбільш важливими та необхідними [2; 3; 4].

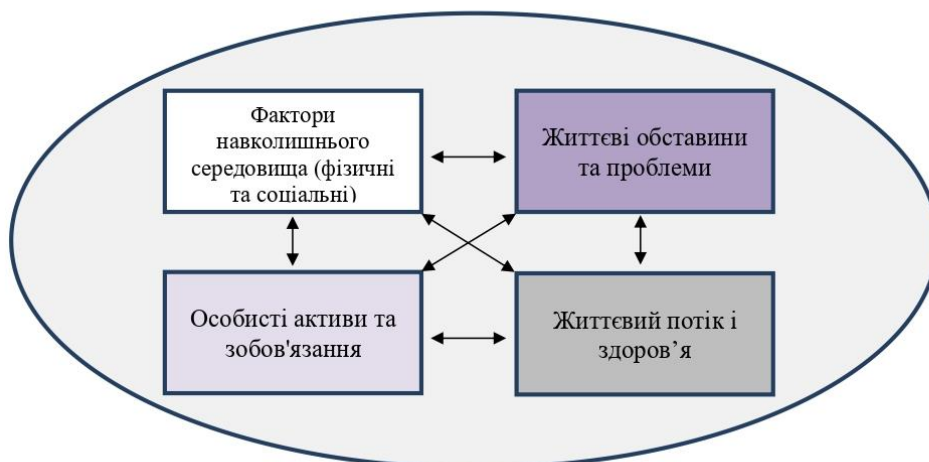
Модель PEOP забезпечує систему п'яти вимірів людини, зокрема включаючи психологічні, неврологічні, духовні, фізіологічні та рухові фактори в контекст заняттєвої активності та участі (мал. 3).

Мал. 3. Модель "Людина – навколишнє середовище - професійна діяльність" (Duncan, E. (2011), Foundations for Practice in Occupational Therapy, 5th Edition; Elsevier, Edinburgh).

Модель **KAWA** слідує більш "примітивному" онтологічному погляду на людей та природу, не проводячи чітких відмінностей та розмежувань між собою та їх контекстами реальності. Це динамічний погляд на людський досвід. KAWA-японський термін "річка" і використовується як метафора "життєвого потоку". Гірські породи річки, конфігурація берегів річок та коряги в моделі KAWA поєднуються унікально, від випадку до випадку, щоб формувати та визначати якість потоку річки. Це життєвий потік, коли Я і контекст плавно змінюються від обставини до обставини [3; 4; 5].

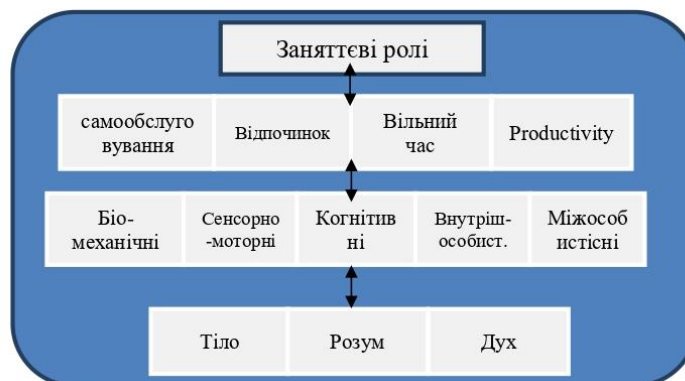
Людина і навколишнє середовище нерозривно пов'язані між собою таким чином, що зміни в одному або декількох компонентах впливають на зміни в більш цілому. Чотири основними категоріями є життєвий потік, здоров'я; життєві обставини та труднощі; особисті цінності та зобов'язання; і навколишнє середовище (мал.4).

Мал. 4. Взаємозв'язок елементів і явищ у моделі KAWA (Iwama M. (2006)).

Австралійська модель ОРМ(А) розглядає людину з цілісної точки зору як таку, що складається з взаємодіючих елементів розуму, тіла та духу [1; 3]. Залучення до занять забезпечує відчуття реальності, майстерності, компетентності,

автономії та тимчасової організації. Залучення до занять передбачає взаємодію між людиною та її оточенням. Людина активна в процесі створення своєї заняттєвої істоти чи ідентичності. Заняттєва істота – це той аспект людини, який ідеалізує та реалізує участь у заняттєвих ролях. Ця заняттєва істота виражається через заняттєву діяльність і в кінцевому рахунку визначається заняттєвими ролями людей (мал.5).

Мал. 5. Структура моделі OPM (A) (Duncan, E. (2011). Foundations for Practice in Occupational Therapy. Elsevier Health Sciences).

Навколишнє середовище.

РЕОР - модель до зовнішніх факторів, які є ключовими для заняттєвої діяльності, відносить [2; 3; 8]: - соціальну, практичну чи інструментальну та інформаційну підтримки; - суспільні фактори, включаючи міжособистісні стосунки (групи), соціальні та економічні системи та їх сприйнятливості (політика та практика) для підтримки участі, закони; - культурні, включаючи цінності, вірування, звичаї, використання часу; - вбудоване середовище, включаючи фізичні властивості, інструменти, допоміжні технології, дизайн та природне середовище, що охоплює географію, рельєф місцевості, клімат та якість повітря. РЕОР робить наголос на навколишньому середовищі з точки зору того, чи воно "дозволяє або діє як бар'єр для виступу" (мал. 3).

МОНО розглядає середовище як можливості, ресурси, вимоги і як обмеження (мал.2). Як впливатимуть екологічні потенціали на нас, залежить від наших цінностей, інтересів, особистого причинно-наслідкового зв'язку, ролей, звичок та можливостей активності.

Оскільки кожна особа унікальна, будь-яке середовище матиме дещо різний вплив на кожну людину. Фізичне середовище складається з природних і створених людиною просторів та предметів, що знаходяться в них. Простори можуть бути наслідком природи (наприклад, ліс чи озеро) або результатом людських творинь (наприклад, будинок, клас). Подібним чином об'єктами можуть бути предмети, що трапляються в природі (наприклад, дерева та скелі), або ті, що були зроблені (наприклад, книги, машини та комп'ютери) [3; 6; 7; 8].

Соціальне середовище складається з груп осіб та заняттєвих форм або завдань, які виконують особи, що належать до цих груп. Групи дозволяють і прописують, що можуть робити їхні члени. Заняттєві форми або завдання стосуються того, що можна зробити в будь-якому соціальному контексті (наприклад, у класі зазвичай виконуються такі дії, як написання нотаток, читання лекції, складання іспитів тощо). Навколишнє середовище може бути як бар'єром, так і фактором, що сприяє особам з інвалідністю.

СМОР поділяє середовище на чотири різні категорії (мал.1):

1. Культурне середовище. Кожна людина охоплює низку різних культур, що може пояснити, чому культурне середовище коливається і відрізняється для кожної людини (Sumsion 1997). Багато питань, що впливають на терапевтичне втручання, є культурно детермінованими, включаючи вірування, цінності, звичаї, спосіб прийняття рішень та індивідуальні ролі (Bonder 2001).

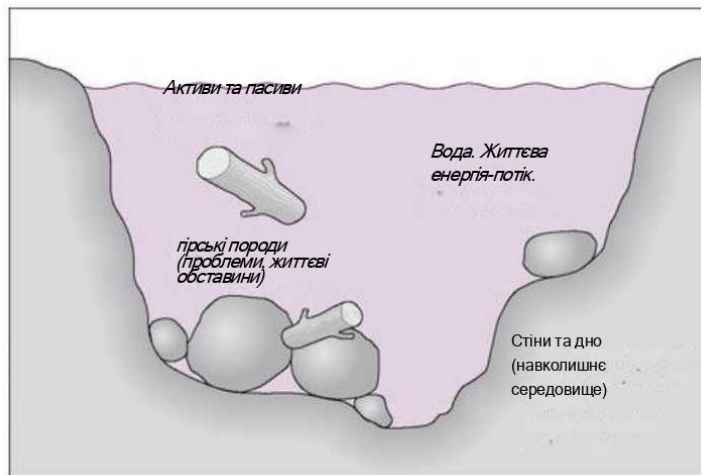
2. Фізичне середовище. Фізичне середовище можна розглядати як бар'єр, так і як підтримку для функціонування людей у своєму оточенні. Потрібно враховувати такі питання, як фізична доступність та близькість до сімейних та допоміжних служб (O'Brien et al 2002).

3. Соціальне середовище. Соціальне середовище складається з таких соціальних груп, як сім'я, колеги та друзі та їх ролі, а також форм занять, таких як гра в карти або біг (Sumsion, 1997, Sumsion, 1999 та Kielhofner, 2008). Це середовище містить як людей, так і соціальні ознаки, які реалізуються, коли ми вивчаємо правила та ролі, що регулюють поведінку (Hagedorn 2000).

4. Інституційне середовище. Інституційне середовище включає правові елементи, які часто накладаються на економічні, як контроль над коштами, і хто приймає фінансові рішення, часто є питаннями правовідносин (Sumsion 1997). Економічне середовище перекривається з усіма іншими середовищами, включаючи політичне, де такі питання, як доступний транспорт та будівлі, особливо турбують ерготерапевтів [3; 4; 9].

В моделі **KAWA** кожна людина сприймається як своя унікальна "особиста річка", яка символізує її життєвий шлях, що протікає у часі та просторі. Оптимальний стан добробуту в житті чи річці можна метафорично зобразити зображенням сильної, глибокої, безперешкодної течії. Аспекти навколишнього середовища та феноменальні обставини, як певні споруди, знайдені в річці, можуть впливати на цей потік (мал.6). Гірські породи (життєві обставини),

стіни та дно (навколишнє середовище) та коряги (активи та пасиви) - все це невіддільні частини річки, що визначають її межі, форму та течію. Тоді метою ерготерапії у цьому метафоричному поданні людини є сприяння та посилення життєвого потоку. Вище за течією річки представлено минуле, нижче - майбутнє, а особисте здоров'я та добробут виражаються вільним та необмеженим потоком річки [3; 5].

Мал.6. Метафоричне зображення навколишнього середовища (стін та дно річки) у моделі KAWA (Duncan, E. (2011), Foundations for Practice in Occupational Therapy, 5th Edition; Elsevier, Edinburgh).

ОПМ(А) - модель розглядає зовнішнє середовище, як інтерактивне сенсорно-фізичне-соціально-культурне явище, в межах якого відбувається заняттєва діяльність (мал.5). Взаємодія цих чотирьох вимірів створює подальші підвиди, такі як політичне та економічне середовище, які суттєво впливають на заняттєву діяльність. Середовище заняттєвої діяльності формує її характер і, в свою чергу, також модифікується нею [1; 3; 4].

Заняттєва активність.

У моделі **СМОП** складовими заняттєвої активності є самообслуговування, продуктивна діяльність та дозвілля (мал.1). Самообслуговування це "заняття з догляду за собою". Продуктивність визначається як «заняття, які роблять соціальний чи економічний внесок або забезпечують економічне існування». Дозвілля визначається як заняття для задоволення (САОТ 1997, с.37).

Активність включає три компоненти – афективний, фізичний та когнітивний, які полегшують взаємодію [3; 4; 9]: - афективний – (почуття): область, яка включає всі соціальні та емоційні функції та включає як міжособистісні, так і внутрішньо-особистісні фактори; - фізична – (діюча): область, яка включає всі сенсорні, рухові та сенсомоторні функції; - когнітивні – (мислення): область, яка включає всі психічні функції, як когнітивні, так і інтелектуальні, і включає, серед іншого, сприйняття, концентрацію, пам'ять, розуміння, судження та міркування.

Духовний компонент залишається центральним для моделі, оскільки духовність "перебуває в людях, формується навколишнім середовищем і надає сенс заняттєвій активності", і насправді є частиною всіх складових моделі і необхідна для того, щоб підтримувати життя.

МОНО зосереджується на внутрішньому розвитку та змінах, відомих як заняттєва адаптація (Kielhofner, 2008; Turpin & Iwata, 2011). Заняттєва адаптація - це "результат позитивної заняттєвої ідентичності та досягнення заняттєвої активності компетентності". МОНО присвячує значну частину своєї моделі розумінню та розвитку заняттєвої ідентичності людини (почуття власне), а також заняттєвої компетентності, щоб полегшити адаптацію до динамічних вимог моделей життя. Заняттєва адаптація розуміється як спрямований наслідок особистих та заняттєвих процесів, а також динамічна взаємодія цих процесів із навколишнім середовищем [3;4;5;7; 8].

Заняттєва ідентичність визначається як складене відчуття того, ким людина є і ким хоче стати, як заняттєва істота. Заняттєва ідентичність включає відчуття здатності і ефективності діяльності та відображає накопичувальний життєвий досвід, який організований у розуміння того, ким людина була, та відчуття бажаних та можливих напрямків свого майбутнього.

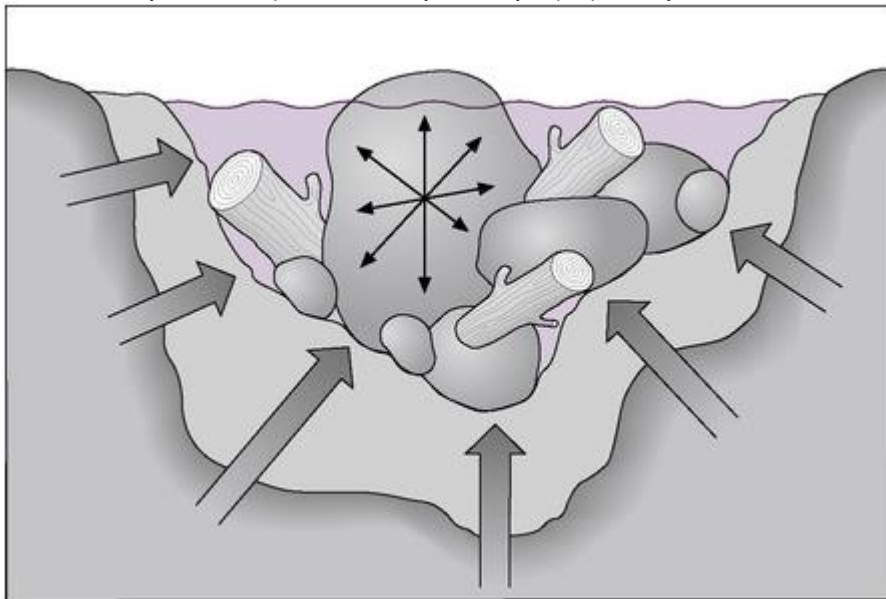
Заняттєва компетентність – це ступінь, в якій людина підтримує модель заняттєвої участі, що відображає ідентичність. Компетентність пов'язана з реалізацією особистості. Вона включає виконання очікувань щодо своїх ролей та власних цінностей та стандартів виконання; дотримання режиму, який дозволяє виконувати обов'язки; участь у бажаних життєвих результатах [3; 6; 7].

РЕОР модель наголошує на необхідності компетентності у заняттєвій активності для досягнення професійної участі [2; 3; 8]. Заняттєва участь у РЕОР ширша, ніж заняттєва ефективність, оскільки вона включає здатність діяти відповідно до бажаного способу життя, щоб брати участь у значущих та цілеспрямованих ролях та заходах (Christiansen et al., 2005). Заняттєва діяльність діє як засіб зв'язку індивіда з ролями та соціокультурним середовищем (Baum & Christiansen 2005). Ми визначаємо заняттєву діяльність як складну взаємодію між людиною та середовищем, в якому вона виконує діяльність, завдання та ролі, які є значущими або вимагаються від них (мал.3).

У моделі **KAWA** під "заняттям" розуміють простори, точки, через які, очевидно, протікає життєва енергія клієнта (вода). Коли метафора річки, що зображує життєвий потік клієнта, стає чіткішою, увага звертається на проміжки між скелями, заметами та стінами річки та дном. Ці простори так само важливі для розуміння клієнтом (мал.7). Наприклад,

простір між функціональними порушеннями, такими як артрит (скеля) та соціальною групою або людиною (біля берегів річок та стін) може представляти певну соціальну роль, наприклад, батька, працівника компанії, друга тощо [3; 5].

Вода, яка проходить природним шляхом через ці простори, може зруйнувати скелі та стіни річок та дно, а з часом може перетворити їх у великі трубопроводи для життєвого потоку. Цей ефект відображає прихований цілющий потенціал, який кожен суб'єкт від народження має у собі та у нерозривному контексті.

Мал.7.Метафоричне зображення життєвого потоку у моделі KAWA (Duncan, E. (2011), Foundations for Practice in Occupational Therapy, 5 th Edition; Elsevier, Edinburg).

ОПМ (А) – модель зазвичай під терміном «діяльність» розуміють дію чи рухову діяльність: часто кінцевий продукт інших психічних або психологічних процесів [1; 3; 4]. Діяльність – це більше, ніж просто "виконання", це спосіб реагування людини за певних умов або виконання мети. Реакцією може бути фізична, психічна або емоційна зміна. Мета передбачає бажання або спонукання. Тому передбачається, що "діяльність" у цій моделі виходить за рамки "дії", включаючи "пізнання" та "буття".

Висновки. Загалом всі вказані моделі безперечно, наголошують на важливості людини, але кожна модель виділяє свої персональні компоненти для покращення продуктивності. СМОР наголошує, що духовність - головна сутність людини, тоді як РЕОР зображує духовність як один із п'яти компонентів (психологічні, неврологічні, духовні, фізіологічні та рухові), а ОПМ(А) - один з трьох взаємодіючих елементів розуму, тіла та духу.

Основна увага в МОНО зосереджена на розумінні та розвитку мотивації людини до занять з припущенням, що наступні навички будуть продуктивнішими і призведуть до заняттєвої адаптації. Модель KAWA поняття духу як складової людини не виділяє, натомість є чотири основні категорії – це життєвий потік, здоров'я; життєві обставини та труднощі; особисті цінності та зобов'язання; і навколишнє середовище. Ці категорії нерозривно пов'язані між собою таким чином, що зміни в одному або декількох компонентах впливають на зміни в більш цілому.

Щодо розгляду навколишнього середовища то РЕОР-модель робить наголос на навколишньому середовищі з точки зору того, чи воно "дозволяє або діє як бар'єр для виступу", МОНО розглядає фактори навколишнього середовища (наприклад, предмети, простори, професійні форми, соціальні, культурні політичні вимоги) з точки зору екології, вимог та впливу. СМОР наголошує на важливості вирішення соціальних змін, особливо коли мова йде про вирішення питань соціальної нерівності та професійних диспропорцій. У моделі KAWA аспекти навколишнього середовища та феноменальні обставини, як певні споруди, знайдені в річці, можуть впливати на цей потік. Гірські породи (життєві обставини), стіни та дно (навколишнє середовище) та коряги (активи та пасиви) - все це невіддільні частини річки, що визначають її межі, форму та течію. ОПМ(А) модель розглядає зовнішнє середовище, як інтерактивне сенсорно-фізично-соціально-культурне явище, в межах якого відбувається заняттєва діяльність. Взаємодія цих чотирьох вимірів створює подальші підвиди, такі як політичне та економічне середовище, яке суттєво впливає на заняттєву діяльність. Середовище заняттєвої діяльності формує її характер і, в свою чергу, також модифікується нею.

А в розгляді заняттєвої активності моделі СМОР, РЕОР, ОПМ (А) мають багато спільного. У моделі СМОР складовими заняттєвої активності є самообслуговування, продуктивна діяльність та дозвілля. Самообслуговування це "заняття з догляду за собою". Продуктивність визначається як "заняття, які роблять соціальний чи економічний внесок або забезпечують економічне існування". Дозвілля визначається як заняття для задоволення. В ОПМ (А) – моделі зайняттєва діяльність розглядається як здатність сприймати, бажати, згадувати, планувати та виконувати ролі, процедури, завдання та підзавдання з метою самообслуговування, продуктивності, дозвілля та відпочинку у відповідь на запити внутрішнього та /або зовнішнього середовища. РЕОР модель наголошує на необхідності компетентності у заняттєвій активності для досягнення заняттєвої участі тобто здатності діяти відповідно до бажаного способу життя, щоб брати участь у значущих та цілеспрямованих ролях та заходах. У моделі KAWA акцент робиться на прихований цілющий потенціал, який кожен суб'єкт від народження має у собі і завдяки якому "маленькі простори може перетворювати у цілі

трубопроводу для життєвого потоку". Вода, яка проходить природним шляхом через ці простори, може зруйнувати скелі та стіни річок, дно, які символізують бар'єри і проблеми на нашому життєвому шляху. МОНО наголошує, що суть людської діяльності полягає у впливі на заняттєву ідентичність та компетентність, що призводить до позитивної заняттєвої адаптації.

Перспективи подальших досліджень полягають в подальшому аналізі основних особливостей моделей практики ерготерапії, які використовуються в реабілітаційних центрах України.

References

1. Chapparo, C., & Ranka, J. (1997). Towards a model of occupational performance: Model development. In C. Chapparo and J. Ranka (Eds.). Occupational Performance Model (Australia): Monograph 1 (pp. 24-45). Occupational Performance Network: Sydney retrieved at 30/11/2020 from www.occupationalperformance.com/origin
2. Christiansen, C and Baum, C. (1997) Enabling Function and Well-being, 2nd ed. Slack – USA.
3. Duncan, E. (2011). Foundations for Practice in Occupational Therapy. Elsevier Health Sciences. P-282.
4. Hagedorn, R. (1997). Foundations for practice in occupational Therapy, Churchill Livingstone.
5. Iwama, M. (2006) The Kawa Model: Culturally relevant occupational therapy. 1 st Ed. Churchill Livingstone. P-260.
6. Kielhofner, G. (2004) Conceptual Foundations of Occupational Therapy. F.A. Davis Company: 27-71.
7. Kielhofner G. (2008). Model of Human Occupation - Theory and application. 4th Ed. Lippincott Williams & Wilkins.
8. Su Ren Wong & Gail Fisher Comparing and Using Occupation-Focused Models/Occupational Therapy In Health Care, Early Online: 1–19, 2015.
9. Townsend E. and Polatajko H., (2007). Enabling Occupation II: Advancing on Occupational Therapy Vision for Health, Well-being & Justice through occupation, COTA.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.6K(135).44

Курчаба Т.М.

к.н.ф.в. і с., доц. ЛДУФК ім.І.Боберського, м. Львів

ВПЛИВ РАНЬОЇ СПОРТИВНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ НА ПЕРВИННУ СОЦІАЛІЗАЦІЮ ІНДИВІДА

У статті подаються результати соціологічного опитування по вивченню впливу занять спортом на первинну соціалізацію індивіда. В опитуванні взяли участь батьки, діти яких займаються спортом та тренери з видів спорту де передбачена рання спортивна спеціалізація. Співставивши результати відповідей ми намагались з'ясувати основні позитивні впливи ранніх занять спортом на первинну соціалізацію індивіда та якості, які батьки та тренери вважають пріоритетними при заняттях спортом.

Ключові слова: Соціалізація, первинна соціалізація, інтерналізація, ролі, рання спортивна спеціалізація, якості людини, соціологічне опитування.

Kurchaba T. The influence of early sport specialization on the primary socialization of the individual. In the article the results of the sociological survey on the impact of sports on the primary socialization of the individual are presented. In the survey participated parents whose children do sports and coaches specialized in sport disciplines which involve early sport specialization. By analysing the results of the answers, we are attempting to point out the main positive effects of the early engagement into sports on the primary socialization of the individual, and the personality traits that are considered to be of high priority by parents and coaches.

Key words: socialization, primary socialization, internalization, early sport specialization, role, personality traits, sociological survey

Постановка проблеми. Специфіка перебування людини у спорті полягає в тому, що дана діяльність займає його повністю. Спорт практично не залишає місця для дозвілля. Це призводить до того, що особистісний розвиток людини, що спеціалізується професійно практично повністю обумовлений змістом того, що в межах даної діяльності відбувається. Все це гостро ставить питання про зміст тих зацікавлень, що приводять людину в спорт та утримують її в даному соціальному середовищі.

Аналіз літературних джерел. З точки зору феноменологічної соціології А.Щюца [3] (на яку спираються Бергер та Лукман), будь-який досвід виникає внаслідок запам'ятовування ситуації, що потребувала від людини дій та була успішно розв'язана. Якщо дитина потрапляє в ситуацію, подібну до пережитої, то може використовувати попередній алгоритм дій, в свідомості індивіда утворюється типізація – узагальнена характеристика події та прийнятна реакція на неї. Запозичення у інших людей ключових типізацій та інтерпретативних схем та надання їм суб'єктивної значимості має назву – інтерналізація [2]. Соціалізація – це інтерналізація критичної маси типізацій, що дозволяє ідентифікуватись зі значимими іншими та діяти в межах визначеної ролі [1]. Характер інтерналізованих значень визначає насамперед первинна соціалізація [4].

Тому, **метою нашого дослідження** є вивчення впливу занять спортом на первинну соціалізацію індивіда.

Об'єктом є діти, що займаються спортом.

Предметом дослідження є вплив занять спортом на первинну соціалізацію індивіда.

Методи дослідження - опитування (батьків та тренерів) та методи математичної статистики. За основу брався термін, який діти займаються спортом та зрушення, які відбулися від початкового етапу занять.

В процесі дослідження ми намагалися з'ясувати, як впливають заняття спортом на виховання дитини, на становлення її соціальної ролі у суспільстві на вплив колективу та тренера, як чинників, які стимулюють дитину до досягнення форм і традицій того суспільства в якому вона перебуває.

На першому етапі ми прагнули з'ясувати, як впливають заняття спортом на первинну соціалізацію індивіда, взявши результати опитування батьків, діти яких займаються спортом (художня гімнастика, акробатика, спортивна гімнастика, східні однокорства). Основним був розгляд процесу первинної соціалізації з точки зору батьків, бо саме вони бачать зміни у поведінці своїх дітей.

Ми прагнули з'ясувати з якого віку батьки віддали дітей на заняття спортом і чому саме. Зі ста опитаних отримали такі результати: 5-6 років – 40 %, 7-8 років – 56%, інший вік – 4% (рис. 1).

Відповіді батьків можна обґрунтувати так, коли дитина змінює своє середовище перебування, тобто йде до школи, їй важко пристосуватися і вона губиться, тому, на думку батьків через рік занять у школі, дитина пристосовується до колективу і середовища в якому перебуває. Тому вік 7-8 років батьки найбільш оптимальним для початку занять спортом.

Варіант відповіді де батьки вказали оптимальний вік для початку занять спортом 5-6 років пов'язаний також з переходом дитини у інше середовище, але, натомість, тут батьки розглядають процес залучення дитини до занять спортом, як позитивний вплив на процес пристосування до зміни середовища, переходу до школи. Тому 40% батьків вважають даний вік позитивним для початку занять.

Наступним було з'ясувати, чому батьки залучають своїх дітей до занять спортом (рис. 2).

Більшість батьків вказали на необхідність розвинути такі якості як цілеспрямованість, рішучість та пунктуальність - 32%; 29% батьків пріоритетним визначили розвиток самостійності; 23% - віддають дітей займатися спортом, щоб розвинути фізичні якості, пріоритетним для цих батьків є спортивні досягнення дитини; 16% батьків серед 40% тих, хто вважає оптимальним вік 5-6 років для початку занять спортом, віддають дітей у спортивні секції перед школою для успішної соціалізації дитини.

Такий розподіл відповідає загальним тенденціям прагнень.

Наступне питання яке ми поставили батькам, це з'ясувати які саме якості батьки б хотіли розвинути у своїх дітей завдяки заняттям спортом. Ми отримали наступні результати (рис.3):

Найбільша кількість відповідей це поєднання комунікабельності і цілеспрямованості та цілеспрямованості і самостійності. Очевидно, що цілеспрямованість це та риса, яку батьки хотіли б бачити у дітях, а підсилити її б мала комунікабельність, тобто здатність легко пристосовуватись до нового середовища, колективу, що, в свою чергу, збільшує кількість соціальних контактів та позитивно впливає на первинну соціалізацію. З запропонованих варіантів був і вільний, тобто вибрати рису, яку самі батьки вважають потрібною для розвитку. Більшість батьків вказали на самостійність. Батьки розглядають дану рису як важливу у суспільному житті – вміння дитини вирішувати суспільні проблеми, але при цьому і відповідати за результати своїх рішень.

Ми прагнули з'ясувати як впливають заняття спортом на спілкування дітей з різними соціальними групами, до даних груп віднесли однолітків, батьків та старших спортсменів.

Найбільше батьки помітили зміни у власних стосунках з дітьми, також зміни відбулись і у спілкуванні з іншими дітьми: діти шукають спільні теми для розмов, які позитивно висвітлюють їхнє ставлення до занять.

Узагальнивши отримані дані, ми зрозуміли, що згідно позиції батьків заняття спортом позитивно впливають на дітей та первинну соціалізацію. Діти радіють з успіхів, легше переносять невдачі.

На другому етапі ми дізнавались, як впливають заняття спортом на первинну соціалізацію індивіда, але за результатами опитування тренерів. Було опитано 28 тренерів, які займаються з дітьми віком від 5 років. Нами був обраний даний вік, оскільки з цього періоду бере початок етап рольової гри [1;4].

Тренерам були задані аналогічні питання з метою порівняння з думкою батьків.

На перше питання «З якого віку краще розпочинати заняття спортом?» ми отримали наступні результати (рис. 1):